

45.Dönem dizilerinde karakter betimlemeleri: *Payitaht Abdülhamid***Pelin ŞULHA¹****APA:** Şulha, P. (2022). Dönem dizilerinde karakter betimlemeleri: *Payitaht Abdülhamid*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö11), 640-648. DOI: 10.29000/rumelide.1146746.**Öz**

Dizi izleyicileri arasında görme engelli bireyler de olduğu için onların dizileri takip edebilmelerini sağlayan, diyaloglar arasındaki boşluk sürelerine sığacak şekilde ek bir anlatının üretilip seslendirilmesi yani dizilerin sesli betimlenmesi medya erişilebilirliği alanında yapılan önemli çeviri uygulamalarından biridir. Dizi betimlemelerinde sinema filmlerinde olduğu gibi konu edilen öykünün temel unsurlarından biri olan çeşitli karakterlerin ayırt edici yönlerinin hangi koşullarda, nasıl, ne ölçüde ve ne zaman betimlenebileceği metin yazarlığı görevini yapan çevirmenlerin irdelediği sorunlar arasında yer alır. Gert Vercauteren (2014) bu sorunlara anlatıbilimden yararlanarak sistematik nitelikte bir model sunmak suretiyle çözüm getirmeyi hedeflemiştir. Özünde işlevselliğe dayanan söz konusu modele göre görme engelli seyirci sahnede film karakteriyle ilk kez karşılaşıyorsa onu tanımasına yardımcı olabilecek fiziksel, davranışsal/iletişimsel veya zihinsel özellikler betimlenir. Öte yandan karakter önceki sahnelerden biliniyorsa onun sahnedeki durumuna göre yani yeni bir özelliğinin ortaya çıkması veya değişmesi, zaman, mekân veya gerçekleşen eylemlerle ilişkilerinin farklı bir boyut kazanmasına bağlı olarak betimleme içeriğinin düzenlenmesi önerilmektedir (Vercauteren, 2016: 12-13). Bu çalışmada Osmanlı padişahı Sultan II. Abdülhamid'in tahtta kaldığı son on üç yılında verdiği mücadeleyi anlatan *Payitaht Abdülhamid* adlı diziden seçilen bölümlerdeki sahnelerden verilen örneklerle karakterlerin betimlenme süreci Vercauteren'in modelini esas alarak incelenmiştir. Sonuç olarak, işlenen model tür ayırt etmeksizin genel olarak betimlenecek farklı türde filmler için tasarlanmış olsa da, betimleme metninin belli bir tarihsel döneme özgü dizi karakterlerini anlatan kısmının seyirci gereksinimlerine uygun üretilmesinde çevirmene değineceği görsel unsurları belirlemeye yönelik dizi metnini çözümleme aşamasında pratiklik sağladığı ve zaman kazandırdığı saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Görsel-işitsel çeviri, sesli betimleme, anlatıbilim, dönem dizileri, *Payitaht Abdülhamid***Character descriptions in period TV series: *Payitaht Abdülhamid*****Abstract**

As there are visually impaired individuals among the TV series audience, an additional narrative that fits the gaps between the dialogues should be produced and voiced. The audio description of the TV series is one of the main practices carried out in the field of media accessibility. Just like in feature films, in the audio description process of the TV series the translators who assume the task of the script writer deal with problems such as under which conditions, how, to what extent and when the distinguishing characteristics of different characters that are the basic components of the film narrative should be described. Gert Vercauteren (2014) aims to bring a solution to these problems

1 Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü (İzmir, Türkiye), pelin.sulha@deu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0515-141X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2022-kabul tarihi: 20.07.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1146746]

using a systematic model based on narratology. According to this functional model, if the visually impaired audience sees the film character for the first time the physical, behavioral/communicational and mental characteristics that help recognize him/her are described. However, if the character is known from the previous scenes, it is proposed that the description content is organized regarding the character's specific situation in the scene, i.e. his/her new characteristic or a change in his/her character and a new dimension in his/her relations with the time, space and actions (Vercauteren, 2016: 12-13). In this study using Vercauteren's model, the process of audio describing characters is analyzed through the exemplary scenes from the selected episodes in the TV series entitled *Payitaht Abdülhamid*, which narrates the struggle of the Sultan Abdülhamid II during the last thirteen years of his reign. In conclusion, although the model has been designed for the description of different film genres in general, it is determined that it has also been practical and time-saving in the textual analysis of the TV series, which involves the translator's identification of the visual elements to be described as regards the needs of the audience, during the production of the fraction of the descriptive text narrating the characters particular to a historical period.

Keywords: Audiovisual translation, audio description, narratology, period TV series, *Payitaht Abdülhamid*

Giriş

Sesli betimleme en kısa tanımıyla Amerika'da bu alanda deneyimli isimlerden biri olan Joel Snyder'ın da söylediği gibi "görsel öğeleri sözel öğelere dönüştürmektir" (2008: 191). Gönüllü çalışmalarla başlayan bu uygulama² az gören ve görme duyusunu kaybetmiş bireylerin hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli erişim olanaklarını sağlamak amacıyla hem görsel içerikler ve görsel-ışitsel ürünler hem de sanat eserleri, gösteriler ve festivaller için yapılmaktadır (Braun; Starr, 2021). Snyder'a göre engelli bireylerin ait olduğu toplumun kültürel yaşamına tam erişimleri için onların önlerinde duran duysal/fiziksel engellere değil, neleri yapabildiklerine odaklanmak gereklidir, örneğin görmeyenler diğer duyu organları vasıtasıyla özellikle işitme duyularıyla dünyayı algıladıkları için işitme kanalından erişimi olanaklı kılan sesli betimleme uygulamalarına yoğunlaşmak etkili bir çözümdür (2008: 198). Dünya Görme Engelliler Birliği eski başkanı William Rowland, görsel medyaya erişim bağlamında Snyder'ın yorumlama biçimiyle sesli betimlemeyi "görmeyen bir hayal gücüne dünyanın güzelliği ve hüznünü tüm canlılığıyla sunmak için gösterilen sanatsal çaba" olarak değerlendirir (Snyder, 2020: ix). Christopher Taylor ve Elisa Perego (2022) bu çabanın öneminin gün geçtikçe anlaşıldığını ancak yine de daha yolun başında olduğunu belirtir; her ne kadar çeviribilimde kendine özgün bir yer edinmiş olsa da çeviri piyasasında sesli betimlemenin tanınması epey vakit alacak gibi durmaktadır. Louise Fryer ise araştırma ve uygulama bakımından sesli betimlemenin diğer görsel-ışitsel çeviri türlerini geriden takip etmesine rağmen, bu türlerin kullandığı çeviri olanaklarından özellikle de sözlü çeviri, altyazı ve dublaj stratejilerinden faydalandığını belirtir. Diğer türlerde çevirmenin elinde yaptığı çeviriye dayanak oluşturan sözlü veya yazılı bir metin olduğu halde, sesli betimlemede üzerinde çalıştığı kaynak metin betimlenen eserin taşıdığı diğer göstergelerle bütünleşip anlam yüklenen görsel göstergelerdir (2016: 3). Bu ayırt edici özellikteki kaynak metni sözel ve isterse sözleştiğini seslendirip sözlü bir erek metne çeviren yani gördüğünü görmeyene anlatan çevirmen bu süreçte Roman Jakobson'ın göstergelerarası olarak sınıflandırdığı bir çeviri edimi gerçekleştirir (1959: 233). Bu esnada örneğin uzun metrajlı bir film betimliyorsa öncelikle metindeki görsellerle diyaloglar, ses efektleri ve müzik arasında tutarlı bir bağ kurarak, zihninde kendi bilişsel film kurgusunu üretir ve ardından benzer bir erek kurguyu

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Pelin Şulha, **Görsel-İşitsel Çeviri: Görme Engelliler İçin Sesli Betimleme**, Çeviribilim Yayınları, İstanbul 2019. ss.39-40.

oluşturmayı sağlayan görseller ve kaynağı belli olmayan sesleri filmdeki sessizliklerin yer ve sürelerini hesaba katarak belirler. Son aşama ise filmde çözümlenen bu çok kipli söylemi yazılı bir metne çevirmektir (Braun; Starr, 2021). Film ve diziler görsel iletişimin etki gücünden yararlanarak, kendine özgü farklı kodlanmış anlam katmanlarından oluşan bir dil kullanır. Bu özgün dilin estetik değeri ve anlatsal bütünlüğünü koruyarak görme engelli seyirciye aktarabilmek için betimleme tekniğiyle bu dile eşdeğer olarak çözülmesi gereken önemli bileşenlerden biri bu yapımlarda yer alan karakterlerdir (akt: Perego, 2014: 81). Başkarakterler ve yardımcı karakterler film veya diziyi betimlerken nasıl ele alınmalıdır sorusuna verilen yanıt çevirmenin karakterleri dış görünüşleri ve kişilik özellikleri bakımından değerlendirmelerini içerir. Geçen zaman, değişen ortamlar ve bu esnada olan bitenlerin karakterler üzerindeki etkileriyle şekillenen erek betimleme metni orijinal prodüksiyonun akışıyla uyumlaştırılır. Bu çalışmada söz konusu sürecin yürütülmesiyle ilgili temel ilkeleri sistematik bir şekilde irdeleyen ve karakterlerin sadece bir özelliğiyle değil, her yönüyle incelenmesini öngören Gert Vercauteren'in (2014) anlatıbilim odaklı modeli *Payitaht Abdülhamid* adlı sultan II. Abdülhamid dönemini anlatan bir Osmanlı tarihi dizisinden seçilen örnek sahnelerde uygulamalı olarak ele alınacaktır.

Vercauteren modeli

Vercauteren'in (2014) geliştirdiği modelin özünde yatan işlevsel yaklaşımın özelliği çeviri sürecinde kaynak ve erek metin arasında eşdeğerlilik üzerinden kurulan bağ yerine, erek metnin amaç ve işlevini ön planda tutarak erek kitlenin sosyo-kültürel yapısı ve alımlamasına yönelmesidir. Sesli betimlemede temel amaç engelli seyircinin ürüne erişimi, erek metnin işlevi ise ürünün aslına uygun olarak yorumlanabilir olmasıdır. Çevirmen betimleme yaparken ilk etapta kaynak metindeki bilgileri betimlemenin işlevi kapsamında ayırıştırır. Görsel-ışitsel olarak iletilen metinle yeniden yazacağı sözel metin arasında benzerlik kurmaya çalışır, fakat farklı göstergeler arasında tam anlamıyla bir eşdeğerlilik arayışına girmez. Bir başka deyişle, kaynak metin çözümlemesi aşamasında görme engelli seyircilerin bilmesi gereken görsel bilgileri seçer ve bu bilgiler ışığında betimleme metnini tasarlar. Vercauteren anlatıbilimsel yaklaşımı bu aşamada film hikâyesinin en önemli unsurlarından biri olan karakterleri kapsamlı olarak fiziksel özelliklerinden iç dünyasına kadar uzanan bir yelpazede nasıl aktaracağını saptamak için kullanır. Bu yaklaşımın çıkış noktası şöyle açıklanabilir: Yazar/yönetmen aklından geçen hikâyeyi nasıl anlatır ve seyirci onun anlattığı bu hikâyeyi nasıl yorumlar ve anlar? Bunları bilen çevirmenin işi kolaylaşır; görme engelli seyirciye yazarın hikâyesini daha kolay anlatır. Anlatıbilimsel yaklaşımı sadece film karakterleri özelinde uygulamayan Vercauteren ve Aline Remael (2014) yaptıkları bir incelemede *Soysuzlar Çetesi* (2009) adlı aksiyon filminin belirledikleri üç sahnesinde yer ve zaman öğeleri üzerinde çalışarak, bu yaklaşıma dayanan bir betimleme stratejisi önermişlerdir. Pelin Şulha (2021) ise söz konusu stratejiyi 1870'lerin New York sosyetesinin görünüşte ışıltılı hayatını bir aşk üçgeni içinde anlatan *Masumiyet Çağı* (1993) adlı romantik dram filminin sesli betimlemesini konu aldığı çalışmasında kullanmıştır.

Filmler/diziler ve edebiyat metinlerindeki karakterleri betimlemenin güçlüğü çoğunlukla gerçek yaşamda olduğu gibi bu karakterlerin görünüş, davranış, konuşma ve iletişim biçimleriyle birbirlerinden farklı olmalarından kaynaklanır. Vercauteren (2014) bu farklı özellikleri çözümlenerek, belirli bir düzen içinde seyirciye iletebilmek için oluşturduğu modelinde anlatıbilim alanında çalışan Uri Margolin, Shlomith Rimmon-Kenan ve Mieke Bal'ın görüşlerinden yararlanmıştır. Margolin (2007) karakterleri diğerlerinden farklı kılan özelliklere ilişkin üç kategoriden oluşan bir sınıflandırma yapar. Buna göre fiziksel özellikler yaş, cinsiyet, saç, göz ve ten rengi, duruş, giyim tarzı ve engellilik durumunu, iletişimsel özellikler karakterin diğerleriyle kurduğu sözlü iletişimi, kişiliğini ve kültürel alt yapısını yansıtan söz ve

davranışları, davranışsal özellikler eylemleri ve tepkilerini kapsarken, bilişsel özellikler düşünceleri, duyguları, istekleri ve farkındalıklarına işaret eder. Rimmon-Kenan (1983) karakterlerin metin sürekliliği içinde ne düzeyde geliştiğini irdeleyen üç basamaklı bir ölçek oluşturur. Bu ölçekte karakterin direkt veya ima yoluyla bahsedilen hangi farklı yönlerinin olduğu, anlatı boyunca gelişim gösterip göstermediği ve seyircinin onun iç dünyasını ne derece bildiği dikkate alınır. Bal'un (1997) seyircinin zihninde karakterleri canlandırmasını sağlayan beş ilkesi ilk karşılaşmada karaktere tanımlayıcı nitelikler atfedilmesi, karakterle özdeşleşen özelliklerin yer yer tekrar edilerek pekiştirilmesi, karakterin başka özelliklerinin ortaya çıkması, aynı kalması veya dönüşerek farklı bir görünüm veya kimliğe bürünmesi ve öteki karakterlerle değişik zaman ve mekânlardaki etkileşimlerini içerir (akt. Vercauteren, 2014).

Bahsedilen bu fikirleri esas alarak önerdiği modelde özetle Vercauteren film karakterlerini çözümlemek ve betimlemek amacıyla nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini, çevirmenin engelli seyircinin ekranda gördüğü karaktere aşına olup olmadığını belirleyip, bu duruma göre karakteri diğerlerinden ayırabilmesi için neyi, ne ölçüde betimlemesinin uygun olduğuna karar verdiği bir süreçle açıklar. Seyirci ilk defa bir karakteri görüyorsa çevirmen onu genel itibarıyla tanıtmalı yani hem ilk bakışta insanların dış görünüşü dikkat çektiği için hem de fiziksel özellikler yaşlanma, kaza veya sıra dışı olaylar haricinde pek değişmediği için karakterin başlangıçta bu özellikleri belirtilebilir. Böylece değişebilme ihtimali olan davranışsal/iletişimsel ve bilişsel özelliklere sonraki sahnelerde daha detaylı olarak yer verilebilir. Eğer seyircinin bir sahneden tanıdığı bir karakter bir başka sahnede aynı veya benzer haliyle yine karşısına çıkarsa, gerek duyulduğu takdirde izleyicinin belleğini tazelemek niyetiyle daha önce yazılmış olan betimlemenin tamamı veya bir kısmı kullanılabilir. Öte yandan bir sahnedeki bir karakter özelliği sonrakinde farklı bir davranışla aksettirilmişse, bu özelliği vurgulayan o davranışa değinmelidir. Karaktere yeni bir özellik eklendiyse bu bilgi atlanmamalıdır. Şayet karakterin görünüşünde veya ruh halinde bir dönüşüm varsa, bu o sahne için pek anlam ifade etmese de ileride olayların seyrini etkileyebileceğinden bundan söz etmek gerekir. Film karakterleri çevrelerindeki diğer karakterlerle iletişimleri, yapılan eylemler ve olayların geçtiği yer ve zamandan bağımsız olarak yorumlanamaz. Betimlemede bu unsurların birbirleriyle olan ilişkilerinin doğru olarak kurulmasıyla, verilen öz bir bilgi bile seyircinin zihninde çağrışım uyandırır ve filmi anlaması için gerekli bilişsel bağlantıları oluşturmasını sağlar. Geriye dönük tekrarlar böylelikle azalır ve çevirmen yeni bilgilerin aktarımına odaklanır (Vercauteren, 2014).

Payitaht Abdülhamid

Bu çalışmada ele alınacak olan *Payitaht Abdülhamid* adlı televizyon dizisi TRT 1 kanalında 24 Şubat 2017 tarihinde ilk kez seyircileriyle buluşmuş ve 5 sezon boyunca devam ederek 4 Haziran 2021 tarihinde yayınlanan 154.bölümüyle ekrana veda etmiştir. Yönetmenliğini Emre Konuk, Doğan Ümit Karaca ve Serdar Akar, yapımcılığını ise Yusuf Esenkal ve Serdar Öğretici'nin yaptığı ES Film'e ait bu prodüksiyonda başrollerde Bülent İnal, Bahadır Yenişehirlioğlu, Özlem Conker ve Hakan Boyav yer almıştır (IMDb). Tarihçi-yazar Şafak Tunç *Son Evrensel Hükümdar Abdülhamid Han* adlı eserinin önsözünde Sultan II. Abdülhamid'den Osmanlı Devleti'nin "evrenselliğinin son temsilcisi" olarak bahseder: "Yani bir anlamda kendisi "**son padişahı**". Ondan sonra padişahlık sembolik bir makam haline getirilmiştir" (2017: 11). Sultan tahta çıktığı vakit imparatorluk dağılmak üzereydi. Dizide tahttaki son on üç yılda ülkesinin topraklarını ve halkı birarada tutmak ve atalarından kalan bu kutsal mirasa sahip çıkmak için içeride ve dışarıda düşmanlarının çıkardığı türlü fitne fesat ve kanlı siyasi oyunlarla bilgisi, deneyimi, aklı ve her şeyden önce vicdanıyla yılmadan nasıl mücadele ettiğini anlatır. Bu dizi dünya tarihinde iz bırakmış bir siyasi kişiliğin yaşam öyküsünden kurgulandığı için dizinin erişilebilir

hale getirilmesinde doğal olarak karakter betimlemelerinin ağırlık kazanacağı ve Vercauteren'in bahsedilen modelinin karakterlere odaklanması sebebiyle uygulamada kullanılabileceği öngörülmüştür.

Seçilen sahnelerde karakter çözümlenmeleri

Dizinin ilk bölümü II. Abdülhamid'in tahta çıkışını kutlama törenleriyle başlar. İstanbul halkı sokaklarda onu ellerinde bayraklar coşkuyla karşılamaya gelmiştir. Sultanın arabası askerleri ve mehter alayı ile önden giderken, yüksek rütbeli Osmanlı paşaları arkadan yürüyerek ona eşlik etmektedir. Bir vakit sonra düşmandan gelen işaretle hain askerler geriye dönerek Sultana ateş açarlar. Sonraki sahnede sarayda elçilerin de katıldığı görkemli 20.yıl töreni yapılır. Seyirci ilk kez karşılaştığı Sultanı iki ayrı sahnede devletin itibarını temsilen bu özel güne mahsus üniformalar giyerken görür.

Resim 1: Sultan II. Abdülhamid İstanbul sokaklarında [1:23]

Betimleme: Abdülhamid Han siyah sakallı, kaşları belirgin ve yüksek burunlu idi. Gri üniformasının önü kırmızı kumaş üzerine sarı iplikle, kollar dirseğe kadar beyazla işlenmiş, dirsekle bilek arasında ön kısımdaki işlemeli kumaş kullanılmıştı. Sağ omzundan beline doğru kırmızı bir kuşak geçiyordu. Omuzlarındaki sarı vatıkların uzun püskülleri kollarından aşağı sarkıyordu. Altın bir kemer takmıştı. Beyaz eldiven giymişti. Başında ise kırmızı bir fes vardı. Arabasında otururken bir eliyle bastonunu tutup, diğer eliyle tevazuyla halkı selamladı.

Bu sahnede Vercauteren'in (2014) modelinde belirttiği şekilde Sultan yeni bir karakter olarak ele alınmıştır. Fiziksel özellikleri ve giyim kuşamına değinilirken, bir yandan da payitahtta halkın içtenliğine ve sevgisine nasıl karşılık verdiği yani davranış biçimi betimlenerek görme engelli seyircinin Sultan hakkında genel bir izlenim edinmesi hedeflenmiştir. Bu sahnede sadece halkın 'padişahım çok yaşa' tezahüratları ve mehter alayının çaldığı marş duyulmaktadır. Özellikle de tezahürat sesleri Sultanın ilk görüldüğü anda daha yüksek iken, sonraları nispeten daha az duyulur. Betimleme yaparken seslerin ve betimleme metninin örtüşmemesine dikkat edildiği için bu andan itibaren [1:05-1:40] metni yerleştirmek uygun olacaktır. Aynı sahnede aniden paşaların etrafını bahşiş isteyen çocuklar sarar. Onların yürümekten alıkonulduğunu fark eden Sultan durumda bir tuhaflık olduğunu anlar. *Sultan şüpheyle arkasına bakar* [2:30-2:32] şeklinde bir ifadeyle Sultanın hem bedensel hareketi hem de gözlerine yansıyan belki bir adım sonra başına gelebileceklerden duyduğu tedirginliği aktarmak yani

davranışsal ve bilişsel yönüyle karakteri betimlemek mümkün olur. Yıldız Saray'ında geçen bir sonraki tören sahnesi öncesinde Sultan Abdülhamid son derece özenle hazırlanıyor. Bu hazırlığın her safhası yakın plan çekimle gösteriliyor. Bu sahne şöyle betimlenebilir [4:50-5:20]:

Betimleme: Abdülhamid Han iri akik taşlı gümüş yüzüğünü sağ parmağına takar. Kol düğmelerini bağlar. Beyaz gömleğinin boynuna beyaz saten kutudan çıkardığı ay yıldızlı nişanı ilıştırır. Daha büyük diğer nişanı göğsünün sol yanına takar. Sağ omzundan beline doğru kırmızı bir kuşak uzanır. Gri uzun paltosunun geniş V yakasına ve kol kenarlarına kırmızı biye geçilmiştir. Bastonunu yere vurarak kendinden emin, hızlı adımlarla tören salonuna girer. Uzun boylu, heybetli görünür ve yürürken hafif öne doğru meyleder.

Resim 2: Sultan II. Abdülhamid kutlama töreninde [5:30]

Bu betimlemeyi Vercauteren'in (2014) modeli bağlamında açıklarsak seyirci Sultan Abdülhamid'e önceki sahneden aşına olduğu için o sahnede yapılan betimlemede belirtilen yüzüyle ilgili ayrıntıları tekrarlamaya gerek görülmemiştir. Ancak diğer sahnede arabasıyla halk arasında görülen Sultanın bu sahnede kendi şahsından değil devletinden aldığı güç ve iradeyle tüm devlet erkânı ve özellikle yabancı devletlerin temsilcileri karşısında sergilediği özgüvenli hatta meydan okur tavrı, duruşu, bakışları ve yürüyüşü yeni görsel bilgiler olarak eklenmiştir. Yine bu sahnede giydiği farklı kıyafet ve taktığı aksesuarlara yer verilmiştir. Nişanlarından önceki sahnede değil de bu sahnede söz edilmesinin sebebi, Sultanın bu nişanları titizlikle muhafaza edildiği kutudan değerli bir mücevher gibi nazikçe alıp takması ve dolayısıyla sahnede bu özel anlara ayrılan vaktin ve görsel anlatının eşdeğerinin betimlemede de aynı biçimde yer almasının önemli olmasıdır.

Vercauteren'in (2014) modeli dizide karakterlerin gerek dış görünüş gerekse kişilik ve davranışlarının zaman ve mekânsal unsurlara bağlı olarak değişip değişmediğini izleyerek betimlemenin hangi bilgilerin lüzumluysa tekrar edilmesi hangilerinin eklenmesi gerektiği konusunda çevirmenin karar vermesini sağlar. Dizide değişen hatta bu değişimi birkaç kere yaşayan, adeta bir kutuptan diğerine geçerek içinde gelgitlerle mücadele eden nispeten az sayıdaki kadın karakterlerden biri yetimhanede öğretmenlik yapan Gülcemal'dir (Gülsim İlhan Ali). Gülcemal kendisi de kimsesiz büyümüş, sahte de olsa Madam Blavatsky'den gördüğü alaka onun sinsî emellerine alet olmasına neden olur. Kendisinden isteneni yapar, Bidar Kadın Efendi'nin güvenini kazanır ve saraya girerek Şehzade Mehmed'le (Ceyhun

Mengiroğlu) yakınlık kurar. Gizli planı onunla evlenip Çemberlitaş'taki konakta oturmak ve böylece Madam Blavatsky ile ortaklarının konağın altındaki tünelleri kullanarak Ahit Sandığı'na ulaşmasını sağlamaktır. Ancak vicdamı ve kalbinin sesi buna izin vermez. Bunu hemen anlayan Blavatsky onu cezalandırırsa da Gülcemal onu ifşa etmekten geri durmaz. Gülcemal bu içinden geçtiği ihanet kısıka yüzünden kimi zaman kısa sürede bir halden diğerine bürünür. Bu istemli olarak dönüşen ve beden diline yansıyan ruh hallerini olabildiğince engellilere aktarmalıdır. Dizinin 96. Bölümünde seyirciyi hayrete düşüren gerçek yüzünü görüyoruz. Bu sahnede saray bahçesinde Şehzade Nurettin Efendi'yle (Alp Akar) oynayan, hane halkına sadakatle bağlı, şefkatli ve iyi niyetli Gülcemal'den eser yoktur. Madam Blavatsky (Kadriye Kenter) ve yardımcısı Anna'yla ormanda buluşarak ona bağlılığını gösteren saraydaki kızlardan biri de Gülcemal olarak karşımıza çıkar.

Betimleme: Başka bir kadın beyaz tül den uzun pelerinin şapkasıyla yüzünü saklayarak Madam Blavatsky'ye doğru yürüyor. Karşılıklı geldiklerinde kendi etrafında pelerini savurarak havalı bir dönüş yapar ve dizlerinin üstüne çöker. Şapkasını yavaşça indirince kolları ve yakası dantelle bezeli inci düğmeleri olan diğer kızinkine benzer ama daha süslü yeşil elbisesi görünür. Başını kaldırır ve gözlerinde derin bir hayranlık ve hürmetle ayakta duran Madam Blavatsky'ye bakar.

Gülcemal seyircinin bildiği bir karakter olduğu için betimlemede [2:26:45-2:27:25] fiziksel özelliklerinden bahsetmek yerine daha önceki bölümlerden farklı olarak pelerin detayıyla dikkat çeken kıyafetine değinilmiştir. Her iki kızın giyim tarzları arasındaki çarpıcı benzerliğin söylenmesi aynı kişiye gizlice hizmet ettiklerine bir işaret olduğu için gereklidir. Kendisine sevgiyle kucak açan saray halkına ihaneti ve yaşadığı toprakların düşmanlarına biat etmesi sözlerinden önce duruşunda ve bakışlarında dile geldiği için Madam Blavatsky'le kurduğu bu göz iletişimini ve gücü elinde tutanın yukarıda kendisinin ise aşağıda olduğunu belirtmelidir. Ayrıca diğer kızın yüzünü açtığı anda duyduğu şaşkınlık karşısında *alaycı ve sinsî bir gülümseme belirir yüzünde* [2:27:33-2:27:38] şeklinde bir ifadeyle Gülcemal'in tavrını aktarmak da ondaki bu değişimi vurgular.

Sultan Abdülhamid'in kadim dostu, yoldaşı ve sırdaşı Tahsin Paşa (Bahadır Yenişehirlioğlu) dizi boyunca hem Hünkârına hem de Devlet-i Aliyye'ye tam bir teslimiyet ve sadakatle bağlı kalmış, kabiliyetli ve mert bir bürokrat olarak tasvir edilmiştir. Paşa Sultan tahttan indirilip önce Selanik Alatinî Köşk'ünde, sonra Beylerbeyi Sarayı'nda hapsedilince onun en yakını olarak güç duruma düşer. Fiziksel ve ruhsal olarak çöken Tahsin Paşa'nın bu çarpıcı değişimi Vercauteren'in modelinde vurguladığı gibi betimlemede muhakkak yer almalıdır ki aslında söz sahibi Osmanlı Paşası'nın bu vaziyeti devletin içinde yol aldığı karanlığa bir emaredir. 141. Bölüm Sultanın dostlarına duyduğu derin özlemi ve akbetlerine dair endişelerini dile getirdiği duygu yüklü bir sahneyle başlar. Ardından Tahsin Paşa'yı arkası dönük, sokakta halkın arasında yürürken görüyoruz.

Betimleme: Tahta bir değnekle yavaş adımlarla yürüyen beli bükük yaşlı bir adam. Eski ayakkabıları toz toprak içinde. Başında kırmızı bir fes. Sirtında dirsekleri yamalı, yırtık pırtık, siyah bir palto.

Resim 3: Sadık dost Tahsin Paşa [5:10]

Tahsin Paşa'nın düştüğü bedbaht durumu aktaran bu betimlemede [4:47-5:03] siyasi itibarı ve maddi gücünden eser kalmamış, üzüntüden ve takatsizlikten zorlukla ayakta durabilen bir kimsesizin profili çizilmiştir. Ama her şeyini kaybeden Paşanın Hünkârına sevgisi ve bağıllığı bakidir; dışı değışse de içi hep aynıdır. Onun her koşulda koruduğu bu sağlam karakteri ve sarsılmaz inancını yansıtmak için hayatından nelerin eksildiğini ve kayıplarını engelli seyircinin bilmesi önemlidir.

Sonuç

Bu çalışmada *Payitaht Abdülhamid* adlı bir Osmanlı dönemi dizisinin seçilen bölümlerindeki sahnelerde yer alan karakterlerinin sesli betimleme süreci incelenmiştir. Bu inceleme Vercauteren'in film karakterleri için önerdiği anlatıbilimsel modele göre yapılmıştır. Kaynak dizi metninin karakter odaklı çözümlemesinde seyircinin karakteri ne kadar tanıdığından yola çıkılarak, karakterlerin fiziksel özelliklerinin yanısıra hissettikleri de anlatıyı oluşturan yer, zaman ve eylemlerle ilişkilendirilerek, özellikle o dönemde hâkim olan sadakat-ihanet ikili karşıtlığı bağlamında değerlendirilmiştir. Görme engelli erek seyirci kitlesinin karakterleri farklı yönleriyle anlamasına destek olacak görsel bilgileri içeren erişilebilir sözel/işitsel bir metin üretilmesi hedeflenmiştir. Vercauteren'in modelinde neye bakılacağı, hangi koşullarda betimleme metninin nasıl ele alınacağı, yani tekrar, ekleme veya değışiklik mi yapılacağı açıkça belirtildiği için sesli betimlemede seyircinin gereksinimlerini karşılayacak bilgilerin neler olduğuna nispeten daha kısa sürede karar verilmiştir. Bu model sistematik bakış açısıyla çevirmene uygulamada pratiklik kazandırır ve daha yüksek kalitede film/dizi betimlemeleri yapılmasına olanak sağlayabilecek niteliktedir.

Kaynakça

- Braun, S. & Starr, K. (Ed.). (2021). Introduction: Mapping new horizons in audio description research. S. Braun & K. Starr. (Ed.). *Innovation in Audio Description Research*. New York: Routledge. 1-12.
- Fryer, L. (2016). *An Introduction to Audio Description: A practical guide*. New York: Routledge.

- Jakobson, R. (1959). On Linguistic Aspects of Translation. Reuben Arthur Brower (Ed.). *On Translation*. Cambridge/ Massachusetts: Harvard University Press, 232-239.
- Payitaht Abdülhamid*. IMDb. Erişim tarihi 5 Ocak 2022. <https://www.imdb.com/title/tt6536562/>
- Payitaht Abdülhamid* (24 Şubat 2017). 1.Bölüm. Yönetmen: Serdar Akar. Yapım Şirketi: ES Film. <https://www.youtube.com/watch?v=MyNz3YvSEhk>
- Payitaht Abdülhamid* (24 Şubat 2017). 96.Bölüm. Yönetmen: Doğan Ümit Karaca. Yapım Şirketi: ES Film. <https://www.youtube.com/watch?v=y8ZhafZRq8g>
- Payitaht Abdülhamid* (24 Şubat 2017). 141.Bölüm. Yönetmen: Şevki Es. Yapım Şirketi: ES Film. <https://www.youtube.com/watch?v=E8XDe9PGz-o>
- Perego, E. (2014). Film language and tools. A. Maszerowska & A. Matamala & P. Orero. (Ed.). *Audio Description: New perspectives illustrated*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 81-102.
- Snyder, J. (2008). The Visual Made Verbal. J. D. Cintas. (Ed.). *The Didactics of Audiovisual Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 191-198.
- Snyder, J. (2020). *The Visual Made Verbal: A Comprehensive Training Manual and Guide to the History and Applications of Audio Description*. San Diego: Academic Publishing.
- Şulha, P. (2019). *Görsel-İşitsel Çeviri: Görme Engelliler İçin Sesli Betimleme*. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.
- Şulha, P. (2021). Narratological Insights: Audio Describing Scorsese's Gilded New York. F.Yücel & M.T. Öncü. (Ed.). *Zur Geschichte der Übersetzung in der Türkei: Themen und Perspektiven*. Berlin: Logos. 125-141.
- Taylor, C. & Perego, E. (Ed.). (2022). Introduction. C. Taylor & E. Perego. (Ed.). *The Routledge Handbook of Audio Description*. New York: Routledge. 1-9.
- Tunç, Ş. (2017). *Son Evrensel Hükümdar Abdülhamid Han*. İstanbul: Motto Yayınları.
- Vercauteren, G. (2014). A Translational and Narratological Approach to Audio Describing Narrative Characters. *TTR: Traduction Terminologie Rédaction* 27(2). 71-90.
- Vercauteren, G. & Remael, A. (2014). Spatio-temporal setting. A. Maszerowska & A. Matamala & P. Orero (Ed.). *Audio Description: New Perspectives Illustrated*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins. 61-80.